

Dejcsy B.

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

1967

2. SZÁM

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 83. ÉVF., 2. SZ. 113—220. I. BUDAPEST, 1967. ÁPR.-JÚN.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA I. OSZTÁLYÁNAK
könyvtörténeti, bibliográfiai és dokumentációs folyóirata

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztő bizottság

DEZSÉNYI BÉLA (h. szerkesztő), HAVASI ZOLTÁN, MÁTRAI LÁSZLÓ, MEZEY LÁSZLÓ,
RÓZSA GYÖRGY, V. WALDAFFEL ESZTER

Felelős szerkesztő

KÓHALMI BÉLA

E szám munkatársai: V. WALDAFFEL ESZTER, a történettudományok kandidátusa, M. PÁSZTOR JÓZSEF tudományos kutató, SINKA ERSZÉBET, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa, CSAPODI CSABA, az Akadémiai Könyvtár osztályvezetője, BAKOS JÓZSEF, a nyelvészeti tudományok kandidátusa, főiskolai tanár, HERPEI JÁNOS tudományos kutató, KÓKAY GYÖRGY, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa, KINDLOVITS KÁLMÁN, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BISZTRAY GYULA tudományos kutató, BUSA MARGIT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, SÜLYOK JÁNOS levéltáros, DEBRECZENI ISTVÁN tudományos kutató, TISZAY ANDOR tudományos kutató, TOMBOR TIBOR, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, KÓHALMI BÉLA Kossuth-díjas, egyetemi tanár, az irodalomtudományok kandidátusa, CSAPODINÉ GÁRDONYI KLÁRA az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője, KERESZTÉNYI JÓZSEF, az Egyetemi Könyvtár munkatársa, MUNKÁCSI PIROSKA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, BERLÁSZ JENŐ, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA egyetemi docens, az irodalomtudományok kandidátusa, MÓRA LÁSZLÓ, a Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának osztályvezetője, KELECSÉNYI ÁKOS, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, GALAMBOS FERENC tudományos kutató

Technikai szerkesztő: KÓKAY GYÖRGY

A szerkesztőség legfeljebb 1 ív terjedelmű és a MSZ 9651. sz. szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el

Szerkesztőség: Budapest, VIII., Múzeum krt. 14–16. Telefon: 134–400

V. WALDAPFEL ESZTER

Rendi kísérletek a külföldre került korvinák visszaszerzésére a XIX. század első felében. A két modenai kódex további sorsa

A másfél évszázados török uralom alatt számos kulturális értékünkkel együtt semmisült meg, mint közismert, MÁTYÁS király világhírű könyvtára, a Bibliotheca Corvina is. A legnagyobb pusztítást 1526-ban, s talán 1686-ban, Buda várának visszafoglalása során követték el; a menekülő törökök elhurcoltak mindent, ami csak mozdítható volt. Hogy a törökdúlás előtt, MÁTYÁS király halála után közvetlenül, mennyit ajándékoztak el, juttattak vagy hurcoltak külföldre utódai, ezt ma már a fennmaradt szépszámu adat ellenére sem lehet, még csak hozzávetőleges pontossággal sem megállapítani.¹ Annál kevésbé lehet, hiszen magának a világhírű Bibliotheca Corvinának nagyságát, állományának számát sem ismerjük, a különböző auktorok sokszor igen magas számokról beszélnek, olyanokról, amelyek az akkori viszonyok között elképzelhetetlenek.² E nagy számokat cáfolják a korabeli legnagyobb könyvtárak állományadatai is, annyi azonban bizonyos — ebben többé-kevésbé valamennyi ránk maradt dokumentum, valamennyi egykorú auktor megegyezik —, hogy a törökdúlásnak a budai várban igen sok könyv és kézirat esett áldozatul.³

Ennek a csodás könyvtárnak hagyománya itthon is nemzedékről nemzedékre szállt,⁴ s azok a tudós férfiak, akik a XVIII. század végétől, a nemzeti ébredés első pillanatától kezdve, azon fáradoztak, hogy itthon egy *nemzeti könyvtárnak* alapjait megvessék, erre irányuló törekvéseik során ismét és ismét emlegették MÁTYÁS király híres könyvtárát analógiaképpen.⁵

Már 1802 novemberében, alighogy a Nemzeti Múzeum, illetőleg az Országos Könyvtár megalapításáról, SZÉCHÉNYI Ferenc adományának befejezett tényéről tudomást szereztek a rendek,⁶ azonnal állást foglaltak a Buda várának a török általi feldúlása során külföldre került korvinák felkutatása és

¹ Vö.: *Bibliotheca Corvina. Mátyás király budai könyvtára*. Írta FRAKNÓI Vilmos, FOGEL József stb. Bp. 1927. 23–26 l.; CSAPODI Csaba: *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?* Magy. Könyvszle. 1961. 4. füzet 399. és kk. l., valamint az e két tanulmányban idézett irodalmat. Vö. továbbá: ZOLNAI Klára: *Bibliographia bibliothecae Mathiae Corvini*. Bp. 1942. 24–35. l.

² Vö. az 1. sz. jegyzetben elsőnek idézett mű 20. l., s az ott idézett 50. jegyzetet.

³ Vö. ZOLNAI Klára: *i. m.* 32–37. lapokon felsorolt bibliográfiát.

⁴ BETHLEN Gábornak a Könyvtár visszaszerzésére irányuló kísérleteit említi: *Szalárdi János Síralmas magyar krónikája*. Kiadja KEMÉNY Zsigmond. Bp. 1853. 33. hasáb; RÁKÓCZI György ez irányú kísérleteire vö.: SZILÁGYI Sándor: *A korvina történetéhez* Magy. Könyvszle. 1882. 336. l.; SZILÁGYI Sándor: *Levelek és okiratok. I. Rákóczi György keleti összeköttetései történetéhez*. Bp. 1883. 35, 65, 116, 175. l.

⁵ Vö.: KOLLÁNYI Ferenc: *A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára. 1802–1902. I.* Bp. 1905. 46. l.

⁶ Vö.: OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia. 16.157/836.

hazahozatala érdekében. A kérelem nem volt meglepő: az Országos Levéltár — az Archivum Regni — hosszú évtizedekig vajúdó és 1756-ban történő megalapítása s az azt megelőző tárgyalások során ismételten kérték a rendek s két alkalommal törvényben is kimondta az uralkodó,⁷ hogy mindazok az oklevelek és egyéb hivatalos dokumentumok, amelyek évszázadok során az udvari kamarai vagy egyéb, a Habsburg birodalom fennhatósága alá tartozó levéltárakba kerültek, haladéktalanul az újonnan megalapítandó, illetőleg megalapított magyar Országos Levéltárba kerüljenek. A korvinák hazakerülése érdekében folytatott, csaknem félévszázados rendi küzdelmek során ismételten történik hivatkozás úgy a rendek, mint az uralkodó, s annak tanácsosai részéről ezekre a törvényekre, mint precedensekre, magyarázzák különféleképpen,⁸ a korvinák azonban — nagy részük mind a mai napig — nem kerültek az őket megillető méltó helyükre, a Nemzeti Múzeumba, illetőleg az Országos Széchényi Könyvtárba vissza.

Lássuk tehát eredeti okmányok alapján, hogyan folytak ezek a rendi küzdelmek az országgyűléseken, a magyar udvari kancellária és a Geheime Hof- und Staatskanzlei közti levelezésben, hogyan tükröződnek királyi rezolúciókban és mit tett a magyar társadalom annak érdekében, hogy ezek a felbecsülhetetlen kincsek, amelyekből a Magyar Nemzeti Múzeum országos könyvtára a megalapítás pillanatában egy 1844-es rendi felterjesztés, illetőleg az azt kísérő, JÓZSEF nádor által magyar nyelven írt nota szerint egyetlen egy darabot sem bír.⁹

Mint említettük, először 1802-ben, majd 1807-ben, 1818-ban, 1827-ben, 1830-ban, 1836-ban, 1840-ben, 1844-ben és 1847-ben¹⁰ ismételten kéri a rendek az uralkodót, kövessen el mindent, hogy ezeket a Konstantinápolyba hurcolt, s minden bizonnyal a Szeráljban vagy más közintézményben elhelyezett, a magyar nemzet történelmét érintő okmányokat, illetőleg a MÁTYÁS király könyvtárába tartozó, *számunkra* felbecsülhetetlen értékű kéziratokat felkutassák és a nemzetnek a Magyar Nemzeti Múzeum számára megszerez-zék. Sajnos, itt még — ez első felterjesztésekben általában — erősen összekeveredett a magyar történetkutatás számára jelentős oklevelek fogalma a MÁTYÁS király könyvtárából származó korvinákkal. A fogalmaknak ez az összezavarása okozhatta, hogy évtizedeken keresztül a különböző kancelláriák között folyó levelezésben mindenütt a visszaszerzendő írott dokumentumoknál, kéziratoknál az „eredetiben vagy másolatban” kitétel szerepel, függetlenül attól, hogy a történelmi szempontból jelentős oklevelekről, vagy a nemzet számára kincseket jelentő Corvin-kódexekről van-e szó. 1847-ben említi először az egyik kancelláriai átirat,¹¹ hogy a Corvin-kódexek általában nem tartalmuknál fogva, hanem mint nemzeti múltunk dicső emlékei értékesek, tehát ezeknek másolatban való megszerzése érdektelen, kivéve, ha azok egyike-másika a magyar történetírás számára is fontos forrásmunkát je-

⁷ Vö.: 1723. évi 45. tc. és 1764. évi 12. tc.

⁸ Vö.: OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 3258/830, 12.617/836, 16.157/836; 6225/1835, 11.505/1835, 15.504/836, 16.886/1844, 12.754/845, 889/845, 16.804/844, 7859/1846, 215/1847 3052/1847; Wien Haus- Hof-, und Staatsarchiv. Staatskanzlei Gesandtschaft Toscana. Adm. Akten. 2. Berichte. Ges. Rom. K. 32; Ges. Frankreich 337; Ges. England 251.

⁹ Vö.: OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 16.804/844.

¹⁰ Vö.: Részben a későbbi években idézve: a 8. sz. jegyzetben felsorolt aktákban.

¹¹ Az iratok gyakran használják a korvinákkal kapcsolatban a thesaurus nationalis kifejezést. Pl. OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 16.804/844 és 215/847. is.

lent. Ez utóbbira példaképpen hozza fel a wolfenbütteli hercegi könyvtárban őrzött Alexander CORTESIUS: *Laudes bellicae Mathiae Corvinae regis dictae* c. művet, amely, ha eredetiben nem is szerezhető meg, másolatban is érték. S felveti mindjárt a kérdést, hogy nem volna-e lehetséges a hercegi könyvtárban őrzött 8 korvina közül egyik vagy másik átengedése?

De térjünk vissza az időrendi sorrendhez! 1807-ben ismét — az 1802-es kérelemre, s az e tárgyban történő királyi rezolúcióra¹² való hivatkozással — állást foglalnak a rendek a kérdésben, ismét kéri az uralkodót, hogy a korvinákat szerezzze vissza. Arra vonatkozólag nincs egyidejű adatunk, hogy ekkor volt-e valami eredménye a rendek kérésének, annyi azonban bizonyos, hogy később ismételten történik az 1807-es állásfoglalásra hivatkozás.¹³

1818-ban MILLER Jakab Ferdinánd, a Nemzeti Múzeum igazgatója, veti fel más formában a gondolatot, nem volna-e lehetséges, hogy a nádor, aki az ősz folyamán Németországba készül, a wolfenbütteli könyvtárból a MÁTYÁS király által alapított könyvtárnak némi maradványait a Nemzeti Múzeum számára megszerezze. Ez év október 28-án előterjesztést intéz a nádorhoz, „hogy Ófensége közbenjárására talán meg lehetne szerezni onnan néhány Corvin-kódexet. Az ország ezt az eredményt várná — úgymond — a németországi úttól.”¹⁴

Legközelebb 1827-ből van adatunk arra, hogy a rendek megismételve korábbi kérésüket, az 1825/27-es országgyűlésen ismét szóba hozzák a korvinák kérdését.¹⁵ Amint az Országos Könyvtárnak a megalapítása — hiába változtatta át az udvar, még a szótól is félve, a *Nemzeti* elnevezést *Országosra*¹⁶ — komoly hatással volt a nemzeti felbuzdulás kibontakozására, úgy a korvinák ügye is a nemzeti érzés és törekvések fellángolásával, mindenekelőtt az 1825-ben SZÉCHENYI István által megalapított Magyar Tudományos Akadémia létrejöttével, megint előtérbe került. Az 1832/36-os, majd a 43/44-es országgyűléseken egyre hangosabban, s egyre követelőbben kéri az uralkodót, hivatkozva az 1802-es királyi egyetértő rezolúcióra is, hogy a korvinákat mielőbb felkutassák és megfelelő helyükre, a Nemzeti Múzeumba juttassák.¹⁷

Míg korábban, a kezdeti lépések után, alig-alig találkozunk az aktákban bármiféle intézkedéssel, már 1836-ban nyilván a 30-as évek elejétől kezdődő, állandóan erősödő, Európa-szerte hangot kapó forradalmi megmozdulások hatása alatt is, tanácsosnak látja az uralkodó s udvara, maga METTERNICH is, hogy legalább a látszat kedvéért engedjenek a rendek egyre határozottabban megfogalmazott kérésének, a kancellár, az udvar konstantinápolyi internunciusa, OTTENFELS báró által, egyre intenzívebben keresteti e kódexeket. OTTENFELS báró 1836-os jelentése szerint, ha ezeket az iratokat és MÁTYÁS király könyvtárának maradványait valóban Buda elfoglalásakor török katonák hurcolták is el, ezek az általános konstantinápolyi vélemény szerint csak magánkézbe kerülhettek. A Szeráljban nincs nyomuk. De hiszen nem is nagyon lehet, mondják, a jelentés szerint az illetékesek, mert a Sze-

¹² A rezolúció szövegét idézve l.: az előző jegyzetben idézett 215/847.

¹³ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 16.157/836

¹⁴ Vö.: KOLLÁNYI: i. m. 398. l.

¹⁵ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 16.804/844

¹⁶ Vö.: KOLLÁNYI: i. m. 41. l. valamint az OSzK alapítólevelét.

¹⁷ Vö.: OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 3258/1830; 15.504/1836; 6225/1835; 19.292/844, 16.886, 912.754/845; 889/845; 16.804/845 számokat. L. még A Corvinák ügye az 1843/44. évi országgyűlés előtt. (*A Könyvtáros*. 1964. 9. sz. 514. l.)

ráljban csak a három keleti nyelven írott (török, arab és perzsa) iratokat, könyveket őriznek. Egyébként is, amennyiben mégis idekerültek volna, nyilván a hosszú évszázadok során az ismételt tűzvész stb. bizonyára elpusztította volna ezeket. Magánkézben viszont annál kevésbé valószínű, hogy megőrizték volna, mert hiszen ismeretes, hogy a muzulmánok mennyire lenéznek és megvetnek mindent, ami keresztény.¹⁸ E notát 1836-ban METTERNICH írja alá, s bár — mint megjegyzi — minden további kutatást OTTENFELS kilátástalannak tart, amennyiben a rendektől további részletes adatokat tudna kapni a keresett korvinák tartalmát, külsejét és számát [!] illetően, a kutatásokat megpróbálná folytatni.

Az 1843/44-es országgyűlésen, mint említettük, egyszerre megélénkült a rendek tevékenysége, s most már egyre követelőbben lépnek föl a korvinák visszaszerzése tárgyában. Bécsen, Bolognában, Rómában a Vatikáni Könyvtárat, Berlint, Velencét és Firenzét nevezik meg, mint ahol ilyen korvinák találhatók, „... Qae pro illis quidem provinciis minoris pretii sunt, pro hoc regno tamen inaestimabilem thesaurum diplomaticum constituunt, in origine aut adminus authenticum transsumti extradentur, ac pro hac maiestas vestra summa clementia perennem homabilem, summam gratitudinem iudem S. S. et O. O. humillime vovent.”¹⁹

A rendek a fentebb említett²⁰ felterjesztésükben azt kérik, hogy ezen az országgyűlésen történjék végre intézkedés, s igen határozott formában fogalmazzák meg kívánságukat: szülessék meg végre a dekrétum is. Mellékelve van — 1844. október 20-i kelettel — a dekrétum tervezete, mely szerint mindaz, ami e tárgyban fellelhető lesz „sua via Ungariae dispositum esse”. Ezen aktában szerepel a már fentebb említett, szeptember 3-i kelettel e tárgyban egyetlen magyar nyelven kiadott nota, JÓZSEF nádor és KORÁCSI érsek aláírásával. A jegyzék kiemeli, hogy mennyire méltatlan, hogy ezekből a nemzeti kincsekből „hacsak reá maradt polgári ereklje gyanánt is, egy darabot sem bír a nemzet”.

Ugyanezen az aktán megvan az elintézés is, amely megint hivatkozik az 1802-es felterjesztésre,²¹ s ígéri, hogy az uralkodó az 1802-es rezolúció, valamint a korábban a levéltári dokumentumok tárgyában hozott 1723/45 és 1765/12-es articulusok értelmében fog eljárni.²² „... in quantum porro ex arce etiam Budensi per turcam olim notabilem literalium documentorum quantitatem ereptam fuisse notorium est, circa horum, in quantum existant restitutionem...” a következő országgyűlésen fogja megadni a végleges választ.²³

1844-ben a rendek egyre hangosabban, egyre követelőbben kérik az uralkodót, hogy számukra, az 1838 decemberében kiadott rezolúció értelmében, a kért kódexeket szerezzé vissza. 1844. november 3-án adja ki újabb rezolúcióját FERDINÁND, mely azonban elég üres és semmitmondó.²⁴

Míg csaknem egy fél évszázadon keresztül a korvinák visszaszerzése tárgyában elég egyoldalú a tevékenység: a rendek ismét és ismét kezdemé-

¹⁸ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 15.504/1836.

¹⁹ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 16.804/1844.

²⁰ L. az előző jegyzetet.

²¹ „... Jam e comitiis anni 1802. SS et OO Regni divo Majestati vestrae summae genitorum supplices facti sunt...” OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 16.804/1844.

²² Uo.

²³ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 16.804/1844.

²⁴ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 19.292/1844, 16.886/1844.

nyeznek, s ha időnként kapnak is egy-egy langyos választ, lényegében nem történik semmi, addig 1845 januárjában diplomáciai téren bizonyos mozgás észlelhető. Ekkor tűnik fel az első külföldi akta, melyben válaszul az 1844. december 5-én METTERNICH által hozzá intézett megkeresésre, LÜTZOV római követ azt feleli, hogy van ugyan a Vatikán könyvtárában néhány MÁTYÁS királyi könyvtárából származó kódex, de ezek eredetiben való megszerzése csaknem lehetetlen. Önként e könyvtár vezetősége semmiképpen le nem mondana róluk, s e pillanatban a politikai légkör sem olyan, hogy GERGELY pápa szívesen vállalná azt, hogy politikai megfontolások alapján latba vesse hatalmát, s így kényszerítse ki a kódexek átadását.²⁵

1846-ból van egy kancelláriai aktánk, mely a *párizsi könyvtárban* található *egyetlen* korvináról szól.²⁶

Az e kéziratra irányuló kutatás, amint azt a fenti iratból megtudjuk, 1845-ben indult meg. A párizsi Királyi Könyvtárban található kódex²⁷ az akta szerint folio alakú pergamenkódex, oroszlanos pajzsos fehér-vörös mezőben a Corvin-hollóval budai származását kétségtelenül hitelessé teszi. Címe: *Domini Mathiae invictissimi Ungariae et Bohemiae regis impensa opus a Petro de abbatis Burdegalsensi cive scripto*. Az első oldalon: „Incipit prefatio Joannis qui Cassianus dicitur in duodecim libros de Institutis Caenobiorum et de octo principalium virorum remediis.” A követség önként felajánlja, hogy kifejezett kérésre, hajlandó lemásoltatni ezt a kódexet, de ez természetesen bizonyos költségekkel járna, és vajjon ezt — kérdi a Staatskanzlei átirata a nádort, — miből fogják fedezhetni?²⁸

1847-ből, február elejéről, Apponyinak a párizsi osztrák követnek egy METTERNICHhez intézett levelét ismerjük, melyben Ausztria párizsi követe arról számol be, hogy eredetiben az illető kódex semmiképpen nem lesz megszerezhető, viszont, bár a párizsi Királyi Könyvtár általában nem szívesen bocsátja rendelkezésre, még másolatkészítés céljából sem értékes kézirateit, mégis, kivételesen elképzelhető, hogy egy ilyen lemásolásba belemenjenek.²⁹

1847 elején — amint említettük — egyre élénkebbé válik a külföldi követségek és METTERNICH között az iratváltás. METTERNICH, úgy látszik, a krakkói és a svájci forradalmi megmozdulások után, jónak véli a már 1844-ben megígért, az országgyűlésen a karok és rendek által felsorolt helyekre (Bécs, Bologna, Róma (Vatikán), Berlin, Velence és Firenze) a követségeken keresztül lépéseket tenni, hogy ezek a követelt archiváliák és kéziratok eredetiben vagy *másolatban* megszereztesse.³⁰ Hogy ilyen intézkedés a párizsi és a római

²⁵ Wien. Haus- Hof, und Staatsarchiv. Staatskanzlei. Rom. Adm. Akten. K. 32. Ezzel az aktával csaknem egy időben (1845. jan. 5.) METTERNICH a magyar kancelláriát is értesíti, hogy a magyar rendek kívánságának eleget teendő, elküldte Róma, Firenze és Berlin követségeire megkeresését a Corvin-kódexek tárgyában, sőt a bécsi Archivdirection által összeállított jegyzék alapján Drezdába, Párizsba és Hannoverbe is. OL. M. Kanc. lt. 889/1845.

²⁶ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 7859/1846.

²⁷ A kódex ma is a párizsi Nemzeti Könyvtár tulajdonában van Cod. Lat. 2129 sz. alatt elhelyezve. (Vö.: a Bibliotheca Corvinában FOGEL József: *A Corvina Könyvtár katalógusa* c. fejezetét. Meglepő azonban, hogy e leírásban a következő áll: „a Hunyadi-ház hollóit mindenütt átfestették a Jagello-ház fehér sasára. A címlapot egyenest II. ULÁSZLÓ rendeletére készítették s a fenti cím FOGEL szerint a 123. lapon található.”) (L. Bibliotheca Corvina. 4. r. 72. l.)

²⁸ L. OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 7859/846. (1846. május 22.-i irat.)

²⁹ Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Staatskanzlei. Frankreich. K. 337.

³⁰ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 19.292/1844.

követségeken kívül ez időben hová ment, s a követségek megtették-e a szükséges lépéseket — 1847 előttől — alig van adatunk.

1847-ben azonban már év elejétől kezdve megindulnak az iratváltások. A legérdekesebbek Firenze és Modena ez irányú válaszai. 1847. február 6-án báró NEUMANN, Toscana osztrák követe, hivatkozással egy 1845. február 18-i levélre, közli, hogy „unentgeltlich” átengedésről nem lehet szó. Kéri, hogy közölje vele METTERNICH, hogy cserébe vagy fizetés ellenében való átengedésről tárgyaljon-e, s ez utóbbi esetben milyen összegekről lehetne szó. Ugyanennek az aktának egy másik, Florenzből december 28-án kelt levelében SCHNITZER Meeran, NEUMANN utóda közli METTERNICH-hel, hogy a korvina-gyűjteményből Firenzében csak négy darab van. A minisztérium által tett javaslatok, hogy csere vagy vásárlás útján e négy, a híres Laurenzianában őrzött kódexet megszerezzék, elképzelhetetlen. Kérésre azonban a *másolatot* szívesen átengedik. Még sokkal érdekesebb az ugyanebben az aktában fekvő, ugyancsak 1847. február 6-án kelt másik, METTERNICH által aláírt irat, amelyik utal valamiféle, a magyar udvari kancelláriának tett, s általa visszautasított javaslatra, mely szerint menjen Modenába egy irodalmilag művelt ember, egy bizonyos GAR úr — minden valószínűség szerint a magyar történelemben, a szabadságharc utolsó szakaszában Velence követeként szerepet játszó Thomas GARRól lehet szó³¹ — a modenai ESTE-könyvtárban esetleg valóban meglévő szóban forgó irodalmi anyag felkutatására. Mivel azonban mindkét uralkodó, a firenzei és a modenai, magyar királyi hercegek, s mivel a modenai herceg ezen felül tekintélyes földbirtoktulajdonos is Magyarországon — Arad megyében voltak a modenai hercegi birtokok — így az utóbbi áldozatot is hozhatna Magyarország rendjeinek, amely lényegében nem is tekinthető áldozatnak, — mondja más rovására nagylelkűen a kancellár — miután lényegében csak visszaadásról van szó. Viszont maguk és a Habsburg-ház számára egyaránt hasznót jelent, ha a *rendek előtt kedvező benyomást tudnak tenni*.

Válaszában METTERNICH a lehető leggyorsabb intézkedést kéri „da mann noch vor Beginn des nächsten ungarischen Reichstages in dieser Angelegenheit wo möglich eine Resolution zu ergeben wünscht”.³² Ugyanezen akta a Schnitzer Meeran-féle jelentésben részletesen leírja a négy szóbanforgó korvinát. E leírás szerint a négy kódex a következő: 1. Macrobius: De saturnali 5 könyve,³³ 2—4. Szent Agoston Genesisének 3 különböző másolata.³⁴

1847-ből még egy sikertelen kísérletről van adatunk. Dietrichstein követ 1847. március 20-án Londonból jelenti METTERNICH-nek, egy 1846. november 7-i levelére adott válaszában, hogy a British Museum könyvtárában csak egyetlenegy korvina van, amit semmi pénzért, sem bármiféle megfelelő érté-

³¹ Thomas GAR jónévű irodalomtörténész és bibliográfus. 1848-ban Párizsban Firenze követe. 1849-ben a Velencei Köztársaság Magyarországra kinevezett követe. Később Firenze állami levéltárának vezetője.

³² Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Gesandtschaft Toscana. Adm. Akten. 2. Berichte.

³³ Vö.: FRANKÓI Vilmos: *Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban*. Magy. Könyvszle. 1878. 129. l. (Ez a MACROBIUS kézirat egyébként FOGEL fentebb idézett *Corvina-katalógusában*, „Nem lévén sem címlapján, sem pedig kötésén Mátyás címere, a *Corvina Könyvtár katalógusában* (59 és köv. 11.) nem szerepel. (Vö.: Bibliotheca Corvina 31.)

³⁴ FOGEL *Corvina-katalógusában* Firenzében csak egy Genesis-kódex szerepel. Plut. 12. Cod. 10. jelzettel (Bibliotheca-Corvina 67. l.)

kért az intézmény vezetősége nem hajlandó átengedni, annál kevésbé, mert a parlament által szentesített törvény is tiltja a gyűjtemény állományából bármit is elidegeníteni, bárkinek is illet átengedni. Másolatot azonban természetesen szívesen bocsátanak rendelkezésre.³⁵

Ha végigtekintünk az adatok tömkelegén, nem lehet véletlennek tekinteni azt, hogy egyik-másik könyvtárral kapcsolatban részletes adatokat, átiratokat és válasziratokat találunk, úgy Budapesten az Országos Levéltár, mint Bécsben a Haus-, Hof- und Staatsarchiv iratai között. Bizonyára az egyes szóban forgó könyvtárak irattárai is — amint arról Modenával kapcsolatban biztos tudomásunk is van³⁶ — a diplomáciai levélváltások gazdag iratanyagát őrzik. Vannak azonban könyvtárak, amelyekről pedig tudjuk, hogy a rendek felterjesztésében szerepeltek, de további adatunk az ottlévő korvinákról nincsen. Egyik első, számunkra fennmaradt, s a magyar rendek által tételen felsorolt követelés Rómát, Ferrarát, Bolognát, Firenzét, Londont, Berlin, Drezdát és Wolfenbüttelt (Ducatus Braunschvicensis) említi, mint olyanokat, ahol ilyen korvinákról tudni vélnek. Ferrara, Dreza és Bologna a későbbiekben rendelkezésünkre álló akták szerint az e tárgyban megkeresett könyvtárak között nem szerepel. Hannoverbe, egy másik akta szerint, a Magyar Kamara ír át 1844. december 12-én, de ott csupán az okleveleket keresik.³⁷

Ami azonban a legmeglepőbb, az az, hogy noha a rendek Bécsét ismeltelen s nyomatékka emlegetik, mint ahová tudomásuk szerint a török uralom kezdete óta eltelt századok folyamán, de különösen Buda várának visszafoglalása, az 1686-i esztendő óta, igen sok korvina került, a Staatskanzleiktől származó válaszokban alig-alig szerepel a bécsi Hofbibliothek. Valahányszor a rendek Bécsét emlegetik, egyszerre sűrűsödnek a félreértések, az államkancellária iratai legtöbbször csak levéltári anyagról beszélnek, s amennyiben mégis könyvtári anyagról, kéziratokról, Corvin-kódexekről „lenne szó, a rendek követeléseiben”, úgy a Staatskanzlei ügyesen a bécsi Egyetemi Könyvtárra irányítja a figyelmet.³⁸ De hogy mennyire sejtelmük sincs sem Bécs diplomatáinak, sem a magyar kancellária, sem a Staatskanzlei tisztviselőinek — s vajon a rendek többségének a századok óta őrzött hagyományokon kívül van-e? — arról, hogy mit is követelnek, hol keressék, milyen alapon kérjék vagy követeljék e kéziratokat vissza, azt néhány korvina későbbi sorsa világosan bizonyítja.

Kétségtelen az, hogy az osztrák uralkodókörök, s mindenekelőtt a mindenható államkancellár, METTERNICH szemében e rendi követelések éppen olyan gravameneknek tűntek, mint az egyéb, közjogi követelések. Ennek megfelelően játszottak velük aszerint, hogy a pillanatnyi erőviszonyok mivel kecsegtették, vagy mivel fenyegették az 1830 óta a forradalom „kísértetétől” időnként meg-megreszkető udvari köröket, akik az 1846-os esztendő tapasztalatai, a krakkói felkelés alapján az 1847/48-as országgyűlés

³⁵ Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Staatskanzlei. Gesandtschaft England K. 251. A szóban forgó kódex bizonyára a mai napig is a British Museumban őrzött Lansdowne MS. 836. jelzetű kézirat, mely vétel útján került 1805-ben a könyvtár birtokába.

³⁶ Vö.: CSONTOSI János: *Két modenai Corvin-codex története*. Bp. 1893. 68 l., 37 — 68. l.

³⁷ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 19.292/1844 és 889/1845.

³⁸ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 3052/847, 19.292/1844.; CSONTOSI János: *Két modenai Corvin-codex története*. 13, 14, 15. sz. iratok.

előkészítése során, ennek a kérdésnek kedvező lezárását óhajtották.³⁹ Természetesen, amennyire lehet, úgy, hogy az udvarnak a legcsekélyebb engedményt ne kelljen tennie, s még olyan kis áldozattól is vonakodott, amelynek meghozatalát METTERNICH a modenai udvarnak — mint láttuk — melegen ajánlotta.⁴⁰

Mielőtt rátérnénk a modenai kódexekre s tovább indulnánk a már több mint fél évszázaddal ezelőtt CSONTOSI János, a kiváló korvina-szakértő által megkezdett nyomon, s felkutatnánk, volt-e valami eredménye METTERNICH „nagyilekű” felhívásának, még egy érdekes aktára kell felhívunk a figyelmet. Láttuk már az előbbieken, hogy a külföldre került korvinák felkutatásának kérdése a levéltári anyag példája alapján került szóba az országgyűléseken, s ez a körülmény, a kézirat s egyéb irat fogalmának tisztázatlansága eredményeképpen, s a kérdéssel foglalkozó politikusok teljes tájékozatlanságának következtében, a korvina-kutatások is mindenütt, kezdve a rendek felterjesztésétől a diplomáciai iratokig „eredetiben vagy szövegű másolatban” való megszerzésről beszélnek.⁴¹

Csak 1847-től kezdve szerepel mind erősebben az *eredetiben* való megszerzésre irányuló törekvéssz az a szempont, hogy a korvinákat mint könyvészeti értéket tekintsék. Így veti fel az egyik kancelláriai átirat⁴² a kérdést: nem volna-e lehetséges a Wolfenbütteli Országos Könyvtárból, ahol 8 korvinát őriznek,⁴³ egyiket vagy másikat eredetiben megszerezni? Vagy a Vatikán könyvtárában levő Missale és Breviarium⁴⁴ nem volna-e megkapható eredetiben?

*

Mint láttuk, 1847-ben már egyre sürgősebbé válik METTERNICH számára a magyar rendek jóindulatának kiérdeklése, az ország belső forrongásának lecsillapítása.⁴⁵ S mily ügyes politikai sakkhúzás volna, ha mindezt mások rovására, adott esetben a modenai ESTE-könyvtár kontójára lehetne keresztülvinni!

Van-e azonban valami konkrét nyomunk, amely útbaigazít bennünket? Van-e írott dokumentumunk, amely bebizonyítaná, hogy a ma modenai kódexek néven az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött kéziratok⁴⁶ azonosak az 1847-ben megígért korvinákkal? A probléma nem új keletű, mégis a két kézirat értéke — és további hányatott sorsa miatt is — megérdemli, hogy részben elődeink kutatásai alapján,⁴⁷ részben új nyomokon megkíséreljük vándorlásukat napjainkig követni.

³⁹ Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv Gesandtschaft Toscana. Adm. Akten. 2. Berichte.

⁴⁰ Vö.: 32. sz. jegyzetben idézett aktát.

⁴¹ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia. L. az idézett aktákat passim.

⁴² OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 215/1847.

⁴³ A FOGEL-féle Corvina-katalógus 10 ilyen kéziratot sorol fel.

⁴⁴ Mindkét kézirat ma is a Vatikánban van. Cod. lat. Urb. 110. és Cod. lat. Urb. 112. jelzet alatt. A FOGEL-féle katalógus ezeken kívül még egy Corvinát ismertet: Andrae Pannonie de regis virtutibus, Cod. Lat. Vat. 3186. jelzet alatt.

⁴⁵ OL. M. Kanc. lt. Acta Generalia 215/1847. Wien Haus-, Hof u. Staatsarchiv. Staatskanzlei. Toscana Adm. Akten. Berichte.

⁴⁶ OSzK. Kézirattár 1891/17. Naplósorszám.

⁴⁷ A kérdésre vonatkozó legjelentősebb irodalom: ROMER Flóris: *A Corvina ügyében tett újabb vizsgálatról*. (M. Tud. Akad. Értesítője. II. évf. 1868. 3. sz. 39–40. l.);

1891. május 8-áról az Országos Széchényi Könyvtár kéziratári naplójának 17. száma a fenti korvin-kodexek leltárba vételénél a következőket mondja: „Ő cs. kir. apostoli Felség ajándéka”, s a megjegyzés rovatban FEJÉRPATAKI írásával a következő bejegyzés található: „A két modenai kódex Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszternek rendeletére 1919. dec. 213/720. sz. alatti rendeletére Pekár Gyula államtitkárnak kiadatott. I. 1392/1919. ig. Fejérpataki igazgató.”

Nézzük meg tehát mi rejlik e régi bejegyzések mögött, s azok milyen összefüggésben állnak az általunk tárgyalt korvinák sorsával. E kéziratok, melyek ma is az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában vannak Cod. lat. 346 és 347 sz. alatt elhelyezve, vajon valóban azonosak-e azokkal a modenai korvinákkal, melyekről a fentebb tárgyalt iratok említést tesznek. Vajon valóban Modena fejedelme — egyedül valamennyi megkeresett korvina-tulajdonos közül — bizonyára a magyar rendekkel való jó kapcsolat fenntartása érdekében, gazdag állományából átengedett kettőt a magyar Nemzeti Könyvtárnak? S ha igen, mit jelent a naplóbejegyzés második fele? S hogyan került vissza a két kódex jogos helyére az Országos Széchényi Könyvtárba? Nézzük meg közelebbről a kérdést, részben az eredeti dokumentumok, részben elődeink által folytatott kutatások eredményeinek tükrében. A legtöbb támpontot e kérdés feltáráshoz az Országos Széchényi Könyvtár irattára nyújtja,⁴⁸ de sok tanulságot nyújtanak CSONTOSI Jánosnak, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára nagyhírű, tudós, de politikai okokból meghurcolt,⁴⁹ állásvesztésre ítélt és csak halála után rehabilitált őrének publikációi is.⁵⁰ Azé a CSONTOSI Jánosé, aki a legtöbbet tett e kéziratok hollétének felderítésére és visszaszerzésére. E kódexekre először RÓMER Flóris hívta fel a figyelmet.⁵¹ Amikor ugyanis 1868-ban Modenába utazott, az ott őrzött s az irodalomból ismert 17 korvin-kódex tanulmányozására, itt legnagyobb meglepetésére két kódexszel, a *Joannes Chrisostomos: Homélia* és *Hieronymos: Commentarii epistolae beati Pauli apostoli ad Galatos* c. műveket tartalmazó két Corvinával kapcsolatban azt a felvilágosítást kapta, hogy azoknak Budapesten, a Nemzeti Múzeumban kell lenniök. Azokat már 1847 októberében a nagyherceg Bécsen keresztül, a magyar rendek kérésére átengedte e nagyhírű intézmény-

RÓMER Flóris 1869-ben SIMONYI Ernő által készített jegyzéket, összehasonlítva a modenai ESTE-könyvtárban őrzött korvinákkal, megállapította, hogy valóban 2 kódexet Magyarországra küldtek. (*Archeol. Ért.* 1870. 14, 15. sz.) CSONTOSI János: *Modenai Corvinák*. (Ellenőr: 1878. jún. 24. Esti kiadás); CSONTOSI J.: *Újabb adatok Attavantestől festett Corvin-kódexekről*. (*Archeol. Ért.* U. F. XXIX. évf. 1909. 221–232. l.) CSONTOSI J.: *A két modenai Corvin-Kódex története*. Bp. 1893. (Klny. a Magy. Könyvszle. 1891. évf.-ból.) 68 l.

⁴⁸ 1891. sz. n. OSZK irattárában egy Elismervény, CSONTOSI J. fogalmazványa, melyben a két modenai kódex átvételét elismeri. „Melyekből az első a Bécsi Udvari Könyvtár 13.697 (Suppl. 2609.) és a másik 13.698 (Suppl. 2610.) signatúráját viseli és melyeket Ő császári és Királyi Apostoli Felsége legfelsőbb elhatározásával a Császári és Királyi Főudvarmesteri Hivatal 1891. május 6-áról 2756 sz. alatt kelt rendelete értelmében a budapesti Magyar Nemzeti Múzeumnak legkegyelmesebben ajándékozni méltóztatott; MNM. Könyvtára 379/1919; (Ebben az aktában VKM M 253/1919. sz. leirat); M. Nemzeti Múzeum. Kt. 262/1927 (Benne a VKM 9007/1927. III. b. ü. o. sz. ügyirat másolata a visszaajándékozás tényéről.)

⁴⁹ PÁLVÖLGYI Endre: *A Csontos János elleni jegyzelmi vizsgálat és annak politikai háttere*. Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei II. Bp. 1964. 163–192. l.

⁵⁰ Vö.: 47. sz. jegyzetben felsorolt irodalmat.

⁵¹ RÓMER Flóris: *A Corvina ügyében tett újabb vizsgálatról*. (Akad. Ért. 1868. 3. sz.)

nek. CSONTOSI csodálkozva vette tudomásul RÓMER Flórisnak ezt a közlését, annál inkább, mert hiszen nagyon jól ismerte a Kézirattár akkor még nem túlzottan gazdag kódexállományát, s biztosan tudta, hogy a keresett kéziratok azok között nincsenek.

Hosszú ideig tartott, míg sikerült neki felettes hatóságait meggyőzni arról, hogy kutatásainak színhelyét át kell tennie Bécsbe, mivel azok csak ott, valószínűleg az udvari könyvtár állományában lesznek fellelhetők.⁵² Valóban sikerült is — amint arról 1891-ben kelt a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára aktái között elhelyezett CSONTOSI János kezeírásával fogalmazott elismervény tanúskodik⁵³ — nyomukra bukkannia s azokat az OSZK Kézirattára számára visszaszerezni.

CSONTOSI több jelentése és tanulmányai⁵⁴ fényt derítenek e kódexek 1848–1891 közötti sorsára. 1847 őszén, miután a tárgyban METTERNICH, a modenai herceg s Toscana külügyminisztere, MOLZA gróf között ismételt levélváltás történik,⁵⁵ ennek eredményeképpen valamikor év végén útnak indítják Bécsen keresztül az oly régóta sürgetett korvinákat Magyarországra. Időközben azonban, bizonyára az Európa-szerte lángra lobbanó forradalmak, az udvar és a magyar rendek szembenállása miatt, Bécs már nem továbbítja ezeket rendeltetési helyükre, mivel az ajándékokra a magyar nemzet „méltatlanná” vált. Március közepe óta maga METTERNICH sincs a helyén, aki pedig, mint láttuk — ugyancsak politikai okokból — éppen a forradalmak küszöbén, nagyon buzgólkodott e kéziratok megszerzése érdekében. A kéziratokat előbb a cs. kir. udvari titkos levéltárnak adják át. Itt 1868-ig letétként őrizték, majd ekkor csereképpen a levéltár számára értékesebb XIII–XVIII. századi oklevelekért és egyéb történeti anyagért átadták az udvari könyvtárnak, ahol azokat Cod. lat. 13.697 és 13.698-as jelzet alatt állományba is vették. Itt őrizték aztán 1891-ig, amikor is CSONTOSI állandó sürgetésére és a magyar kormány kezdeményezésére az uralkodó „ajándékképpen” visszaadta a Nemzeti Múzeumnak.⁵⁶ Azt gondolhatnánk, hogy ezzel lezárult a sokat hányatott két értékes kézirat kalandos sorsa. De korántsem!

1919-ben, az első világháborút lezáró békekötési tárgyalások során az olasz kormány bejelentette igényét e két kódexre, mint amelyeket IV. FERENC jogtalanul engedett át 1847-ben, az akkor már nyilvános használatra megnyitott Estei-könyvtár állományából. Egyébként is — mondja a jegyzék — annakidején a modenai osztrák követség 1847. október 16-i jegyzékében kilátásba helyezte azt, hogy az értékes ajándékért megfelelő ellenszolgáltatást fog adni. HALLER kultuszminiszter sürgősen egy albizottságot hívott egybe PEKÁR aláírásával december 20-ára. A bizottság tagjai GEREVICH Tibor (előadó), FEJÉRPATAKI László, VARJU Elemér, VÉGH Gyula és CZAKÓ Elemér. A bizottság még másnap, december 21-én (CZAKÓ kivételével) összeült, a minisztériumot BIBÓ István képviselte.⁵⁷ A Bizottság két pontban foglalja össze álláspontját. 1. Nem érzi magát hivatottnak arra, hogy állást foglaljon

⁵² CSONTOSI: *Két modenai Corvin-codex története*. 2–4; 17–22; 25–34. l.

⁵³ Vö.: 48. sz. jegyzetet.

⁵⁴ Vö.: 47. sz. jegyzetet.

⁵⁵ Vö.: CSONTOSI: *Két modenai Corvin-codex története* c. munkában közölt 17, 21, 24, 25. számú iratokat.

⁵⁶ Vö.: a 48. sz. jegyzetben idézett 1891-es Elismervényt.

⁵⁷ Vö.: Az OSZK irattára MNM. kt. 379/1919. sz. iratot.

oly irányban, hogy IV. FERENC jogosítva volt-e a kódexek ajándékképpen való átengedésére. Az ügy 1847-ben az összes illetékes fórumok közbenjöttével, hosszú tárgyalások után, a nagyfejedelem ajándékozásának tényében nyert befejezést. A két kódex 1891. évi május havában került a Nemzeti Múzeum tulajdonába. Addig, 1847 óta, Bécsben őriztettek. Sem 1847 után, sem pedig 1891 óta, amikor a Magyar Nemzeti Múzeum az átengedésre vonatkozó hivatalos iratokat nyomtatásban közzétette, s erről hírlapokban a legnagyobb nyilvánosság előtt beszámolt — észrevétel vagy kívánság — a nagyfejedelem ajándékozására vagy a kódexek visszaadására nézve nem merült fel. A Magyar Nemzeti Múzeum azokat mint jogos és törvényes úton birtokába kerülteket kebelezte be anyagába. Ennek következtében a Bizottság nincs abban a helyzetben, hogy a két Corvin-kódexről való lemondást és a kódexeknek önként való kiadását javasolja. 2. A Bizottság megállapítja, hogy a toszkánai osztrák követ, MOLZA márkí modenai külügyminiszterhez írt 1847 október 10-i jegyzékében a nagyherceg kívánságát fejezte ki e szavakkal: „S. A. R. ne secaurait recevoir un prix de ces deux précieux codex, mais il lui sera agréable d’avoir en échange des manuscrits qui pourraient avoir de l’intérêt pour sa bibliothèque.” A hivatalos levélváltásból nyilvánvaló — írja a Bizottság jelentése —, hogy a két kódex ajándékozásának a csereanyag nyújtása nem volt feltétele. Az ajándékozás jogi ténye már be volt fejezve akkor, amikor a nagyherceg csereanyag iránti óhaját fejezte ki. A Bizottság tehát úgy határozott, hogy a kódexeket ne adják át.

HALLER kultuszminiszter ennek ellenére „meghallgatva és fontolóra vevén” a magyar békedelegáció elnökének ez ügyben adott véleményét és tanácsát, úgy határozott, hogy a két kódexet átadják. Ugyanerről a napról, amelyben ez a határozat megszületett, kelt FEJÉRPATAKI és MELICH aláírásával egy nyilatkozat, mely szerint ragaszkodván azon állásponthoz, melyet az 1919. dec. 21-én tartott értekezlet elfoglalt, alulírottak tiltakozás kíséretében adták át a m. kormány megbízottjának azokat. Az akták mellett egy elismervény a két kódexről PEKÁR aláírásával.

Ezzel azt gondolhatnánk, hogy a két modenai kódex sorsa végleg lezárult, s azok visszakerültek — joggal vagy jogtalanul — korábbi őrzőhelyükre, a modenai ESTE-könyvtárba. Azt gondolhatnánk, ha azok, akik a Széchényi Könyvtár kódex-állományát ismerik, nem tudnák, hogy ott a maga helyén van két kézirat — a két fentebb leírt kódex — melyeket általában a Kézirattár állományát ismerők modenai kódex néven emlegetnek. Az OSZK irattára bizonyítja, hogy 1919-ben a kódexek kiadása megtörtént. Nem valószínű, hogy PEKÁR Gyula, akinek az elismervényét az OSZK őrzi, avagy HALLER István, aki a kiadást szorgalmazta, az utolsó pillanatban meggondolták volna magukat s mégsem engedték volna át azokat az olasz kormányoknak. Mi tehát a rejtély nyitja? Hogyan került vissza e két kódex a könyvtár birtokába?

Újabb politikai fordulat s bár számunkra kedvezően, de újabb önkényeskedés a hatalom birtokosai részéről, eredményezte, hogy 1927-ben MUSSOLINI „úri” gesztussal „visszaajándékozta” a magyar nemzetnek ezt a sokat hányatott, s a magyar nemzet számára oly felbecsülhetetlen kincset jelentő kéziratot.⁵⁸ Visszaadta ajándékképpen, nem pedig mint őt jogosan megillető tulajdonát juttatta vissza. Az ajándékozás ténye jogosan, a formai kritériumok-

⁵⁸ Vö.: Uo. MNM. kt. 262/1927. (Benne a VKM. 9007/1927. III. b. ü. o. sz. ügyirat.)

nak is megfelelően, de a méltányosság szempontjait is figyelembe véve, már 1847-ben befejeződött. Csaknem másfél évszázad kellett ahhoz, hogy a végleges tulajdonbavétel az Országos Széchényi Könyvtár állományába megtörténjék.

Ha a sors a modenai kéziratok esetében a legmegfelelőbb helyére sordította is e korvinákat, mennyit őriznek még mindig a különböző külföldi könyvtárak kéziratтары vásárlás vagy ajándékképpen jogos tulajdonként, s mennyi hányódik még szerte a világban olyan, amelyiknek sorsáról e pillanatban semmit sem tudunk. Mindenesetre örömmel kell elkönyvelnünk azt a tényt, hogy míg JÓZSEF nádor 1844-ben még az uralkodóhoz intézett felterjesztésében amiatt panaszkodik, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumnak egyetlen korvinája sincs, ma már, a Magyar Nemzeti Múzeumból kiszakadt Országos Széchényi Könyvtár 34 korvinával büszkélkedhetik, az országban 47 korvina van, szerte a világban 180-ról van hitelesen tudomásunk. Reméljük, hogy a még mindig kallódó példányokból az elkövetkezendő időkben újabbak is fognak legnagyobb korvina-gyűjteményünkbe, az addigra már a budai várban székelő Országos Széchényi Könyvtárba bekerülni.

ESZTER, V. WALDAPFEL: VERSUCHE DER UNGARISCHEN LANDESSTÄNDE IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS UM DIE INS AUSLAND VERSCHLAGENEN CORVINEN ZURÜCKZUBEKOMMEN

DAS WEITERE SCHICKSAL DER BEIDEN MODENESER KODIZES

Nach dem Tode König MATTHIAS', unter der Regierung seiner Nachfolger, zuletzt infolge der türkischen Verwüstungen ging die Bibliotheca Corvina zugrunde. Die berühmte Sammlung wurde zerstört und verschleppt. Der Ruhm ihres Reichtums und die Erinnerung an ihre Schätze wurden aber sowohl in Ungarn als auch im Ausland treu aufbewahrt. Jahrhundert hindurch beegnen uns immer erneut Bestrebungen, die die Zurückerwerbung dieser Schätze bezweckten. Besonders intensiv wurden diese Bestrebungen in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, als der Wunsch der Stände an den Landestagen — parallel mit dem Erwachen des nationalen Geistes — immer dringender wurde, daß der Hof Schritte tun sollte, um die ins Ausland — in erster Linie nach Wien und Konstantinopel — geratenen Handschriften zurückzubekommen.

Zur gleichen Zeit als die Széchényi-Bibliothek als ungarische National-Bibliothek gegründet wurde, im November 1802, sind solche Forderungen laut geworden, indem man auf ähnliche Bestrebungen, die mit der Gründung des Staatsarchivs parallel verliefen, Bezug nahm. Auch in den Jahren 1807, 1818, 1825, 1830, 1836, 1840, 1844 und 1847 können wir solche Bestrebungen der Stände beobachten. 1802, 1807, 1836, 1844 und 1847 sind die Jahre, in denen auch die Spuren einiger diesen Bestrebungen entgegenkommenden königlichen Resolutionen aufzufinden sind, in erster Linie in den Akten der ungarischen Hofkanzlei.

Trotz dieser dringenden Verlautbarungen und einiger mit diesen einverständenen Resolutionen beschäftigte sich der Hof ziemlich flau mit den Gravamina der Stände, und außer Konstantinopel, wo er bereits früher manches unternommen hatte, machte er nur unter dem Druck der sich allmählich ihrem Siedepunkt nähernden europäischen politischen Atmosphäre Versuche, daß seine ausländischen Botschafter den Kodizes nachforschen und gegebenenfalls ihre Zurückerwerbung befördern sollen.

Es wurde in dieser Angelegenheit mit den Botschaftern in London, Paris, Roma und Toscana von 1845 an — und zwar, indem wir uns dem Ende 1847 nähern, in einem immer dringender gewordenen Ton — korrespondiert. Das Ergebnis blieb aber überall aus. Selbst wo man von Corvinen Kenntnis hatte, bekam man die Antwort, daß die Bibliothek solche Schätze um keinen Preis, auch nicht in der Form eines Tausches, entfremden kann. Zumeist wird aber je eine Kopie gerne angeboten. Erst im Jahre 1847 nahmen die ungarischen Stände in ihren Anregungen Bezug darauf, daß die Kopien der Kodizes nicht die originalen ersetzen können.

In Konstantinopel, von wo — wie wir es wissen — in der zweiten Hälfte des Jahrhunderts mehrere Corvinen als Geschenk des Sultans zurückkamen, und wo die entsprechenden Forschungen am frühesten eingeleitet wurden, wollte man in diesen Jahren über verschleppte Kodizes noch nichts wissen. Auf Grund einer Nachricht aus amtlichen Kreisen unterrichtete Baron OTTENFELS, österreichischer Botschafter in Konstantinopel, METTERNICH, daß es unwahrscheinlich sei, daß solche Handschriften je nach Konstantinopel gebracht wären, wenn schon, dann seien sie längst vernichtet.

Wien reagierte ganz überraschend. Die Leitung der Hofbibliothek schwieg sich darüber sehr weise aus, daß sich manche der gesuchten Handschriften auch in ihrem Besitz befinden, und als sie auf Andringen der Stände eine entscheidende Antwort geben mußte, lenkte die Aufmerksamkeit auf die Universitätsbibliothek Wien.

Wie wir bereits erwähnt haben, wurde die diesbezügliche Tätigkeit METTERNICHs in den Jahren 1846—47 plötzlich rege. Er selbst empfahl nun den Fürsten von Toscana und vor allem FRANZ IV, dem Fürsten von Modena, der auch in Ungarn Gutsherr war, daß sie, um das Wohlwollen der Stände zu gewinnen, ihnen einige Kodizes dringend überlassen sollten; dringend, d. h. noch vor dem Anfang des nächsten Landtages.

Franz IV. ließ Mitte Oktober tatsächlich zwei von den 17 Corvinen der Este-Bibliothek zu Modena (S. Johannes CHRYSOSTOMUS: *Homiliae in epistolas I. et II. S. Pauli*, von ATTAVANTE reichlich illuminiert, und die von GHERARDUS und MONTA DE FORA verzierten Commentarii des HIERONYMUS; heute beide in der Széchényi-Nationalbibliothek: Cod. Lat. 346 und 347) nach Ungarn abschicken.

Es dauerte beinahe ein halbes Jahrhundert, bis die Handschriften ihren Bestimmungsort erreicht hatten. Die Ende 1847 nach Wien gelangten Kodizes hielt nämlich METTERNICH zurück, und sie wurden solange zurückgehalten, bis METTERNICH, angesichts der revolutionären Lage Europas, es nicht mehr für zeitgemäß hielt, diese Geschenke den rebellierenden Ungarn auszuhändigen. Erst im Jahre 1891 — nach den Nachforschungen János CSONTOSI's — gelang es Ungarn diese Kodizes von der Wiener Hofbibliothek zurückzubekommen. Infolge einer neuen politischen Wendung, auf Anforderung einer 1919 zur Realisierung des italienischen Friedensvertrages nach Budapest geschickten italienischen Delegation, hat die ungarische Regierung die beiden Handschriften, trotz Einspruchs der Leitung des Nationalmuseums und der damals ihm einverleibten Nationalbibliothek, herausgegeben. Die beiden Raritäten sind heute dennoch im Besitz der Széchényi-Nationalbibliothek. Im Jahre 1927 hat nämlich MUSSOLINI die Handschriften — mit der Geste eines Grandseigneurs — wieder Ungarn zurückgeschenkt.